

अस्मिन् प्रश्नपत्रपुस्तिकायाम् 28 प्रश्नाः [खण्ड-क (20) + खण्ड-ख (4+4)] एवं 8 पृष्ठाः सन्ति ।

Roll No.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

अनुक्रमांक :

Code No. 65/SS/A/S
कोड नं.

SET/सेट

A

SANSKRIT

संस्कृतम्
(309)

Day and Date of Examination

(परीक्षादिवसः दिनाङ्कश्च)

_____

Signature of Invigilators

(निरीक्षकयोः हस्ताक्षरम्)

1. _____

2. _____

सामान्य अनुदेशाः :

- 1 परीक्षार्थी प्रश्नपत्रपुस्तिकायाः प्रथमपृष्ठे स्व-अनुक्रमाङ्कम् अवश्यं लिखतु।
- 2 निरीक्ष्यतां यत् प्रश्नपत्रस्य पृष्ठसंख्या प्रश्नानां संख्या च प्रथमपृष्ठस्य शीर्षे मुद्रितसंख्यानुसारमेव अस्ति। प्रश्नाः क्रमानुसारं सन्ति न वा इत्यपि निरीक्षणीयम्।
- 3 उत्तरपुस्तिकायां परिचयचिह्नम् अथवा कुत्रापि निर्दिष्टस्थानेतरस्थलेषु अनुक्रमाङ्कलेखनं सर्वथा वर्जितम् अस्ति।
- 4 स्व-उत्तरपुस्तिकायां प्रश्नपत्रस्य कूट(कोड) संख्या 65/SS/A/S, सेट-A अवश्यमेव लेखनीया।

SANSKRIT

संस्कृतम्

(309)

समय : होरात्रयम्]

[पूर्णाङ्काः – 100

- निर्देशाः – (i) अस्मिन् प्रश्नपत्रे द्वौ खण्डौ स्तः। खण्डः – क (केन्द्रिकः पाठ्यक्रमः),
खण्डः – ख (वैकल्पिक-I एवं वैकल्पिक-II) स्तः।
- (ii) खण्डः – क अनिवार्यः। अस्मिन् खण्डे 20 प्रश्नाः सन्ति।
- (iii) खण्डः – ख एकः एव वैकल्पिकः समाधेयः।
- (iv) खण्डः – क कृते 85 अङ्काः, खण्डः – ख संस्कृतं संस्कृतिश्च अथवा प्रयोजनमूलकसंस्कृतम्
इति वैकल्पिकयोः केवलम् एकः एव वैकल्पिकः समाधेयः। अस्य कृते 15 अङ्काः
निर्धारिताः।

खण्ड – क

(केन्द्रिकः पाठ्यक्रमः)

- 1 अधोलिखितेषु कस्यचिदेकस्य पाठस्य सारं षड्वाक्येषु लिखत – 6
(क) पतन्ति परपीडकाः
(ख) अनन्तः ज्ञानसागरः
(ग) एतद् उवास्यम्
- 2 अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत – 1×4=4
ते चत्वारः सखायः वर्तिकाः गृहीत्वा हिमालयं प्रति अगच्छन्। तदा एकस्य जनस्य हस्तात् वर्तिका
अपतत्। तदनु यावत् स भूमिं खनति तावत् ताम्रं निस्सरति। अहो! गृह्यतां स्वेच्छया ताम्रं स उच्चैः
अवदत्। अन्ये अवदन् भो मूढ! किम् अनेन ताम्रेण?
प्रश्नाः –
(क) चत्वारः सखायः कुत्र अगच्छन्?
(ख) कस्य हस्तात् वर्तिका अपतत्?
(ग) ताम्रं कुतः निस्सरति?
(घ) अन्ये किम् अवदत्?

- 3 अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उचितमुत्तरं कोष्ठकात् चित्वा लिखत - 1×4=4
- (क) कन्याकुमार्या कः हतः? (महिषासुरः/बाणासुरः)
- (ख) गुरुजनानां कथं निधानि चरितानि शिष्येण उपास्यानि। (सुचरितानि/दुश्चरितानि)
- (ग) वैज्ञानिकाः अन्तरिक्षात् कस्याः सौदर्यं वर्णितवन्तः। (नद्याः/पृथिव्याः)
- (घ) ग्रहाणां वर्णनं कस्मिन् शास्त्रे वर्तते? (धर्मशास्त्रे/ज्योतिषशास्त्रे)
- 4 (क) रेखांकितपदमाश्रित्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत - 1×2=2
- (i) विवेकानन्दस्य प्रतिमा स्मारकस्य मध्ये वर्तते।
- (ii) क्रमेण एकदा ब्राह्मणस्य वारः समायातः।
- (ख) प्रश्नान् उत्तरत - 1×2=2
- (i) शल्यचिकित्सेवेः व्रणसीवनार्थं किं युज्यते?
- (ii) कः प्रकाशस्य वेगं वर्णितवान्?
- 5 एतत् कथनं कः कं प्रति कथयति? 2
- (क) न मे रोचते जीवहिंसा?
- (ख) साधवः परदुःखेन दुःखिनः भवन्ति।
- 6 अधोलिखितं पद्यांशद्वयं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत - 2+2=4
- (क) यः स्वाध्यायमधीतेऽब्दं विधिना नियतः शुचिः।
तस्य नित्य क्षरव्येषु पयोदधिघृतं मधु॥
- प्रश्नद्वयम् -
- (i) अत्र एषः कस्मै प्रयुक्तः?
- (ii) तस्मै किं किं क्षरति?
- (ख) कश्चिदेन हिते भर्तुदृश्यते न परात्मनः
कार्यापेक्षाः हि वर्तन्ते भावस्निग्धाः सुदुर्लभाः॥
- प्रश्नद्वयम् -
- (i) भर्तुः हिते कः दृश्यते?
- (ii) कीदृशाः जनाः सुदुर्लभाः?

- 7 अधोलिखितयोः अन्वयद्वयोः रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत – 2
- (क) तृणानि भूमिरुदकं वाक्चतुर्थी च सूनुता।
एतान्यपि सतां गेहे नोच्छिद्यन्ते कदाचन॥
अन्वयः –
तृणानि, भूमिः _____, चतुर्थी च सूनुता नोक एतानि अपि _____ गेहे कदाचन
न उच्छिद्यन्ते।
- (ख) अनेकसुशिरं वाद्यं कान्तं च ऋषिसंज्ञितम्।
च क्रिणा च सदाराध्यं यो जानाति स पण्डितः॥
अन्वयः –
अनेकसुशिरं वाद्यं _____ च ऋषिसंज्ञितम्, चक्रिणा च सदा आराध्यं यः _____
स पण्डितः।
- 8 अधोलिखित पद्यांशद्वयस्य भावार्थयोः रिक्तस्थानानि पूरयत – 2
- (क) निद्रालाभः सुखं च स्यात् मूर्ध्नि तैलनिषेवणात्।
भावार्थः –
शिशीन तैलाम्यगेन सुखपूर्वः _____ लाभः भवति।
- (ख) जपेत् सत्येन चानृतम्।
भावार्थः –
असत्यं च सत्येन _____।
- 9 'अ' स्तम्भस्य पद्यांशं 'ब' स्तम्भेन सह मेलयत – 2
स्तम्भ–'अ'	स्तम्भ–'ब'
(i) यः स्वाध्यायमधीते	(क) धर्मस्य त्वरितागतिः
(ii) हंसस्यशोभा कानास्ति	(ख) विधिना नियतः शुचिः
(iii) तं तथा सुनृतं दृष्ट्वा	(ग) सानूनि गंधः सुरभी करोति
(iv) यत्र सुतक्षीरतया प्रसूतः	(घ) पूज्यमानस्य कर्मसु।
- 10 'पतन्ति परपीडकाः' इति नाटकस्य सारांशं षड्वाक्येषु लिखत। सहायतायै बिन्दवः दत्ताः – 6
- बिन्दवः
- कंसः चाणूरमुष्टिकौ मल्लौ कृष्ण बलरामे च छलेन धार्तायतुं आह्वयंति युद्धाय प्रेरयति, कृष्णेन सह युद्धे चाणूरः बलरामः च हतवन्तौ कृष्णः कंसं हन्ति वसुदेवः आगत्य कृष्ण बलरामो स्नेहेन आशीर्वादं यच्छति सः गमतः फलं प्राप्तवान्

11 (क) अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत - 1+1=2

(सहसा वंशीध्वनिः गुंजति)

सर्वे यक्षाः कुतोऽस्मिन् घोरे विपिने संगीतकम्? कोऽयम् वंशीवादकः?
एत, एत पश्यामः। ध्वनिम् अनुसरन्तो यामः।

प्रथमः - तर्कयामि, नातिदूरे कश्चन मुरलीं वादयति।

द्वितीयः - अहो ज्ञायतेऽघुना यत्रैता गावो विचरन्ति, तत्समीपे एव तेन मुरलीवादकेन भवितव्यम्।

तृतीय यक्षः - पश्यत, पश्यत, वटतरुमूले निषण्णः कश्चिद् युवा वंशीं ध्वनति।
तमुपसर्वाम्।

प्रश्नाः -

(i) यक्षाः सहसा कस्य ध्वनिम् अशृण्वत्?

(ii) युवा वंशी कुत्र ध्वनति स्म?

(ख) अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत - 1+1=2

विस्तीर्णलोहितमुखः परिवृत्तनेत्रो,

भग्नांसकण्ठकटिजानुकरोरुजंघः।

विच्छिन्नहारपतिताङ्गदलम्बसूत्रो,

वज्रप्रमग्नशिखरः पतितो यथाद्रिः॥

प्रश्नाः -

(i) विस्तीर्णलोहितमुखः कः आसीत्?

(ii) कंसस्य शरीरं किमिव पतित जातम्?

12 अधोलिखितं गद्यांशं पद्यांशं च पठित्वा उभयोः प्रदत्त प्रश्नान् उत्तरत -

(क) गद्यांशः

पाण्डवानां कौरवाणां च युद्धम् कुरुक्षेत्रे संवृतम्। अष्टादशमिदिनैश्च प्रतिफलम् तास्मिन् युद्धे दुर्योधनः रणे पराजितः निहतश्च निजदलबलेन साकम्। पाण्डवाश्च श्रीकृष्णस्य साहाय्येन विजयशालिनः संवृत्ता। कालान्तरेण द्रौपतीसहिताः पाण्डवाः अभिमन्युतनयं परीक्षितम् हस्तिनापुर-राज्ये समभिषिच्य हिमालयं जग्मुः।

प्रश्नाः -

(i) अस्य गद्यांशस्य शीर्षकं लिखत। 1

(ii) महाभारत युद्धं कुत्र सञ्जातम्? 2

(iii) महाभारतयुद्धे के जनाः, केन प्रकारेण च विजयिनः संवृत्ताः? 2

(ख) पद्यांशः

पुस्तकस्या तु या विद्या परहस्तगतं धनम्।

कार्यकाले समापन्ने न सा विद्या न तद्धनम्।

प्रश्नाः -

(i) अस्य श्लोकस्य शीर्षकं लिखत। 1

(ii) कीदृशी विद्या विद्या न भवति? 2

(iii) कीदृशं धनं धनं न भवति? 2

13 मञ्जूषापदसहायतया 'उद्यानम्' इति विषयमधिकृत्य दशवाक्यानि लिखत -

1×10=10

मञ्जूषा

उद्यानम्, बालाः, वृक्षाः, भ्रमणाण, क्रीडार्ये, प्रातः, सायं, पक्षी, पुष्पम्, कन्दुकम्, सुन्दरवेला, स्वास्थवर्धनम्।

- 14 भवान् गणेशः। भवताम् उपनगरे पत्रालयः नास्ति। तदर्थं पत्रालय-महाप्रबन्धकं प्रति पत्रमेकं लिखतु। 6
- 15 भवतः नाम दिनेशः। परश्व भवतः जन्मोत्सवः अस्ति। अतः स्वमित्राय उदिताय जन्मोत्सव कार्यक्रमम् उपलक्ष्य संवादं लिखत। चत्वारि वाक्यानि लिखत। 1×4=4
- 16 रेखांकितपदे संधिच्छेदं कुरुत - 1
(क) परायणं ज्योतिरेकं प्रसन्नम्।
(ख) श्रृंगाणि यस्यातपवत्ति सिद्धाः।
- 17 (क) रेखांकितपदे का विभक्तिः किं च मूलपदम्? 2
'चक्रिणा' च सदाराध्य यो जानाति स पण्डितः
(ख) रेखांकितपदद्वयं लट्लकारे परिवर्त्य लिखत - 2
पूर्वं भरतः नाम नृपः अभवत्।
तस्य अष्टपुत्राः आसन्।
(ग) यथानिर्दिष्टं वाच्य-परिवर्तनम् कुरुत - 1
सः परार्थे शरीरं ददाति। (कर्मवाच्ये)
अथवा
राक्षसेन जीवहिंसा त्यज्येत। (कर्तृवाच्ये)
- 18 समुचितपदनिर्माणं कृत्वा रिक्तस्थानं पूरयत - 1×5=5
(क) किराताः छायां _____ गच्छन्ति। (वि + सेव् + ल्यप्)
(ख) विमाने सौर-ऊर्ज _____ संचार्यमाणानि विमानानि वर्णितानि। (उप + युज् + ल्यप्)
(ग) पृथिव्यां सर्वे _____ क्षेमाय भवन्तु। (पादप + उचित विभक्ति)
(घ) रजकः _____ वस्त्राणि क्षालयति। (नदी + उचित विभक्ति)
(ङ) पिता पुत्रीं पाठशालान् _____। (नी + लट्लकारः)
- 19 रेखांकितपदस्य विग्रह कृत्वा लिखत - 2
(क) हिमालयो नाम नगाधिराजः।
(ख) किं दानमाकाङ्क्षम्।
- 20 अधोलिखितवाक्ये एकम् अव्ययम् एकम् उपसर्गं च चित्वा लिखत - 2
(क) भवन्तः कुत्र गच्छन्ति?
(ख) पर्यावरणस्य संरक्षणम् करणीयम्।

खण्ड - ख

वैकल्पिक-I
(संस्कृतं संस्कृतिश्च)

- 21 अधोलिखितकाव्यानां तेषां लेखकैः सहमेलनं कृत्वा लिखत - 2
'अ'	'ब'
(i) जानकीजीवनम्	(क) रामभद्राचार्यः
(ii) इन्दिरागांधीचरितम्	(ख) जी. वी. पञ्जुले
(iii) श्रीभार्गवराघवीयम्	(ग) राजेन्द्र मिश्रः
(iv) अवहारज्योतिमहाकाव्यम्	(घ) सत्यव्रत शास्त्री
- 22 अधोलिखित प्रश्नान् उत्तरत -
- (क) अधोलिखितसंख्यानां कृते संस्कृतपदानि लिखत - 2
10²², 10³²
- (ख) 'अयुतम्' इत्यस्य प्रयोगः अनेकाः कस्मिन् ग्रन्थे प्रयुक्तः? कस्मिन् अर्थे च अस्य प्रयोगः? 2
- (ग) लक्षगुणोत्तर प्रपाल्याः सुन्दरम् उदाहरणं कस्मिन् ग्रन्थे प्राप्यते? 1
- (घ) कृषिशास्त्र विश्वकोशः कः ग्रंथः कथ्यते? तस्य ग्रंथस्य प्रणेता कः अस्ति? 2
- 23 द्रविड भाषा परिवारे काः भाषाः सन्ति? 2
- 24 (क) ब्रह्मचर्याश्रमान्तरं युवा कस्मिन् आश्रमे प्रविशति? त च प्रवेष्टुं कः संस्कारः क्रियते? 2
- (ख) वर्णाः के तेषां नामानि लिखत। 1
- (ग) नामकरणसंस्कारः जन्मनः कस्मिन् दिने क्रियते? 1

वैकल्पिक-II
(प्रयोजनमूलक संस्कृतम्)

- 21 अधोलिखितवाक्येषु रिक्तस्थानानि पूरयत - 1×4=4
- (क) संस्कृतभाषायाः विविधरूपाणां _____ तस्याः प्रयोजनम्।
(ख) आकाशवाणीतः _____ प्रातः सायं च संस्कृतवार्ता प्रसारणं भवति।
(ग) संस्कृतज्ञानां कृते _____ पर्याप्ताः अवसराः सन्ति।
(घ) सूक्तयः प्रेरणाप्रदाः _____ च भवन्ति।
- 22 अधोलिखित प्रश्नान् उत्तरत - 1×4=4
- (क) संचारमाध्यमः कः कथ्यते?
(ख) दूरदर्शने संस्कृतवार्ताप्रसारणं प्रातःकाले कति वादने भवति?
(ग) संस्कृतवार्ताप्रसारणस्य अवसानं किं कथयित्वा उद्घोष्यते?
(घ) स्वातन्त्र्यदिवसावरे कस्मिन् कवि सम्मेलन संस्कृतस्य अपि कश्चन सुकविः आमन्त्र्यते?
- 23 'अर्वाचीनसंस्कृतम्' - इति पत्रिका कुतः प्रकाश्यते? तस्या प्रकाशनसंस्थायाः नाम किम्? 1+1=2
- 24 (क) अद्यत्वे संस्कृतपत्रकारिता कया दृष्ट्या महत्वपूर्णा अस्ति? 1
(ख) 'नवप्रभातम्' इति दैनिक समाचारपत्रं कुतः प्रकाश्यते? 1
(ग) पत्रपत्रिकासु चित्राणाम् उचितम् संयोजनस्य आधारः किं भवति? 1
(घ) त्रुटिशोधने प्रयुक्तम् अधोलिखितं चिह्नद्वयम् तयोः अभिप्रायेण सह मेलयत - 2
- (अ) (ब)
- (क) ० समीपम् आनेयम्
(ख) ॐ संक्षेपचिह्नम्

